

FITXA IDENTIFICATIVA**Dades de l'Assignatura**

Codi	43047
Nom	Efectes de la contaminació
Cicle	Màster
Crèdits ECTS	9.0
Curs acadèmic	2023 - 2024

Titulació/titulacions

Titulació	Centre	Curs	Període
2139 - M.U. en Contaminació, Toxicologia i Sanitat Ambient. 12-V.2	Facultat de Ciències Biològiques	1	Primer quadrimestre
3108 - Contaminació, Toxicologia y Sanitat Ambientals	Escola de Doctorat	0	Primer quadrimestre

Matèries

Titulació	Matèria	Caràcter
2139 - M.U. en Contaminació, Toxicologia i Sanitat Ambient. 12-V.2	1 - Formació Bàsica	Obligatòria
3108 - Contaminació, Toxicologia y Sanitat Ambientals	1 - Complementos Formació	Optativa

Coordinació

Nom	Departament
BOLUDA HERNANDEZ, RAFAEL	25 - Biologia Vegetal
CAMACHO GONZALEZ, ANTONIO	275 - Microbiologia i Ecologia
TORREBLANCA TAMARIT, AMPARO	23 - Biologia Funcional i Antropologia Física

RESUM

Aquesta assignatura aborda d'una forma multidisciplinària els efectes de la contaminació ambiental sobre els éssers vius i els ecosistemes gràcies a la participació en la mateixa de professorat especialitzat en cadascun dels aspectes que tracta. És una matèria obligatòria que se situa en el primer quadrimestre del Màster. L'assignatura es divideix en 5 parts atenent el seu contingut: efectes sobre animals, efectes sobre la salut humana, efectes sobre els ecosistemes aquàtics, efectes de la contaminació sobre els sòls, efectes de la contaminació sobre les plantes i els ecosistemes vegetals.

Efectes sobre animals

La contaminació ambiental exerceix efectes sobre els animals a diferents nivells d'organització i d'integració. Les substàncies químiques o altres agents ambientals estressants com pot ser la temperatura produeixen alteracions a nivell *subcel·lular i cel·lular en primer lloc, alterant la funció enzimàtica, la permeabilitat de la membrana i altres processos. Aquests canvis poden acabar alterant la integritat i funció cel·lular i tindre un efecte negatiu sobre diferents aspectes de la fisiologia de l'animal.

Efectes sobre la salut

L'espècie humana no escapa a l'efecte de la contaminació. Està àmpliament reconegut que el medi ambient exerceix un paper fonamental sobre la salut humana, per la qual cosa resulta de gran importància la seua investigació i vigilància.

Efectes de la contaminació sobre els ecosistemes aquàtics En aquest apartat es planteja una visió general sobre els diferents tipus d'efectes de la contaminació aquàtica, i els processos que l'originen.

Efectes de la contaminació sobre els sòls

Sota aquest epígraf es tracta de transmetre coneixements bàsics sobre les propietats i comportament dels sòls. L'adquisició d'aquests coneixements va acompanyada d'una sèrie de competències i destreses que conduiran a una capacitat professional plena. El seu estudi és fonamental per a tots aquells que intenten especialitzar-se en el medi natural. El coneixement del funcionament dels sòls resulta primordial per a entendre com els sòls actuen com a embornals de contaminants.

Efectes de la contaminació sobre les plantes i els ecosistemes vegetals

La contaminació atmosfèrica és un problema que es manifesta a escala local, regional, continental, i global. Es deriva de processos naturals poc freqüents, com les emissions volcàniques o els incendis, i de processos antropogènics com l'activitat industrial o la combustió. Els efectes dels contaminants sobre l'emissió de substàncies contaminants a l'atmosfera, afecta directament, i indirectament a través de l'impacte sobre el clima, als éssers vius, modulant la seua resposta enfront d'altres situacions d'estrès. La presència de contaminants orgànics i inorgànics en el sòl i en l'aigua pot alterar el correcte desenvolupament de les plantes, les quals poden presentar mecanismes que permeten corregir aquesta alteració. Algunes espècies tenen la capacitat de detoxificar i acumular contaminants en teixits o òrgans per a limitar els danys fisiològics. Aquests mecanismes poden ser utilitzats mitjançant biotecnologia en fitoremediació.

CONEIXEMENTS PREVIS

Relació amb altres assignatures de la mateixa titulació

No heu especificat les restriccions de matrícula amb altres assignatures del pla d'estudis.

Altres tipus de requisits

COMPETÈNCIES

2139 - M.U. en Contaminació, Toxicologia i Sanitat Ambient. 12-V.2

- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements adquirits i la seua capacitat de resolució de problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb la seua àrea d'estudi.
- Que els estudiants siguen capaços d'integrar coneixements i afrontar la complexitat de formular judicis a partir d'una informació que, sent incompleta o limitada, incloga reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels seus coneixements i judicis.
- Que els estudiants sàpiguen comunicar les conclusions (i els coneixements i les raons últimes que les sustenten) a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats.
- Que els estudiants posseïsquen les habilitats d'aprenentatge que els permeten continuar estudiant d'una forma que haurà de ser en gran manera autodirigida o autònoma.
- Posseir i comprendre coneixements que aportin una base o oportunitat de ser originals en el desenvolupament i / o aplicació d'idees, sovint en un context de recerca.
- Capacitat d'utilitzar les noves tecnologies de la informació i la comunicació.
- Capacitat d'anàlisi, síntesi i raonament crític en l'aplicació del mètode científic.
- Capacitat per a transmetre idees, problemes i solucions i de comunicar-les a una audiència professional i no professional.
- Capacitat per al treball multidisciplinari en equip i la cooperació.
- Capacitat per a l'aprenentatge autònom i organitzat i per a l'adaptació a noves situacions.
- Comprensió del món natural com a producte de l'evolució i de la seua vulnerabilitat enfront de la influència humana.
- Saber utilitzar les diferents fonts bibliogràfiques i bases de dades biològiques i usar les ferramentes bioinformàtiques.
- Desenrotllament d'un compromís ètic i capacitat de participació en el debat social.
- Reconeixement, respecte i promoció dels drets humans fonamentals, especialment els d'igualtat, dels valors democràtics i dels valors propis d'una cultura de pau.
- Comprendre els mecanismes de toxicitat de contaminants.
- Dissenyar bioassajos d'ecotoxicidad en sòls i aigües.
- Valorar integralment de l'estat de salut del medi ambient.

- Saber catalogar i avaluar recursos biològics.
- Conèixer l'estructura i dinàmica de les poblacions.
- Avaluar riscos per a la salut humana.
- Interpretar el paisatge i restaurar hàbitats.

RESULTATS DE L'APRENTATGE

DESCRIPCIÓ DE CONTINGUTS

1. EFECTOS DE LA CONTAMINACIÓN SOBRE ANIMALES

EFECTOS SOBRE LOS ANIMALES

Organismo y ambiente. Adaptación: Variación adaptativa. Tipos de adaptación. Tolerancia y resistencia. Mecanismos reguladores.

Respuestas Fisiológicas ante cambios en el ambiente: Escalas temporal, espacial y funcional.- Cambios a corto y medio plazo: Plasticidad fenotípica. Respuestas a los cambios ambientales crónicos: Aclimataciones.

Contaminación ambiental. Concepto de estrés ambiental. Estrés tóxico. Síndrome general de adaptación al estrés.

Alteraciones producidas por tóxicos en diversos procesos fisiológicos en animales. Efectos sobre la respiración: hipoxia. efectos sobre la conducción nerviosa. Alteraciones producidas en la regulación endocrina. Alteraciones sobre la osmorregulación.

Mecanismos moleculares de la toxicidad: relación entre las interacciones moleculares iniciales con los efectos a niveles de organización superiores. Dianas moleculares. Ataque covalente a las proteínas y a los ácidos nucleicos. Estrés oxidativo. Tóxicos que ejercen su acción mediante inhibición enzimática.

2. EFECTOS SOBRE SALUD HUMANA

-Evaluación de la exposición ambiental e implicación en la Salud Pública

-Método de investigación y evaluación en la promoción de la salud en relación con el Medio Ambiente.

-Vigilancia de la Salud Pública y Medio Ambiente.

Contaminación, Medio Ambiente Laboral y efectos sobre la salud.

3. EFECTOS DE LA CONTAMINACIÓN EN ECOSISTEMAS ACUÁTICOS

1. Principals impactes antròpics en els ecosistemes aquàtics

2. Tipus de contaminants aquàtics i els seus efectes sobre les comunitats biològiques

3. Eutrofització. Acidificació. Metalls pesants. Xenobiòtics. Contaminació biològica. Altres contaminants

4. Indicadors de qualitat

5. Introducció a la Directiva Marco de l'Aigua

6. Modelització en l'estudi dels contaminants aquàtics

7. Ecotoxicologia aquàtica aplicada a l'estudi en: Micro-Meso-Macrocosmos

8. Avaluació de riscos de contaminants. Fonaments de l'avaluació de riscos de la contaminació. Avaluació de riscos prospectiva i retrospectiva. Mètodes per a la caracterització de l'exposició. Mètodes per a la caracterització dels efectes. Mètodes *determinístics i probabilístics per a la caracterització de riscos. Comunicació de resultats.
9. Efectes dels contaminants sobre poblacions i comunitats. Conceptes de sensibilitat i vulnerabilitat. Efectes directes i indirectes dels contaminants. Recuperació i resiliència. Resposta estructural i funcional de les comunitats. Estudis de *mesocosmos i camp

4. EFECTE SOBRE EL SÒL

Introducció i generalitats. Tipus de contaminació, fonts de la contaminació i agents contaminants. Processos, distribució i formes dels contaminants en el sòl. Efectes de les activitats humanes sobre la contaminació dels sòls. Impacte de l'activitat agrícola, industrial i de les activitats extractives i mineres. Avaluació dels efectes de la contaminació dels sòls. Marc legal sobre contaminació de sòls. Mètodes d'eliminació, descontaminació i sanejament dels sòls.

5. EFECTES DE LA CONTAMINACIÓ SOBRE LES PLANTES I ELS ECOSISTEMES VEGETALS

Breu introducció a la contaminació atmosfèrica, contaminants, tècniques de mesura, i dosímetres passius. Tècniques experimentals per a l'avaluació dels efectes de la contaminació atmosfèrica

Efectes produïts per la contaminació sobre els vegetals. Absorció i acumulació de contaminants, efectes a nivell molecular, anatòmic, fisiològic i símptomes visibles.

Eliminació de contaminants per les plantes

VOLUM DE TREBALL

ACTIVITAT	Hores	% Presencial
Classes de teoria	57,00	100
Pràctiques en laboratori	33,00	100
Assistència a esdeveniments i activitats externes	5,00	0
Estudi i treball autònom	80,00	0
Preparació d'activitats d'avaluació	30,00	0
Preparació de classes pràctiques i de problemes	15,00	0
TOTAL	220,00	

METODOLOGIA DOCENT

L'assignatura s'estructura en:

- Classes magistrals de teoria per a desenvolupar els coneixements fonamentals i la metodologia a utilitzar.
- Classes pràctiques en les que s'abordaran aspectes pràctics sobre l'avaluació dels contaminants, incloent mesures instrumentals i maneig de dades experimentals.
- Seminaris (opcional), que es realitzen per grups de pocs alumnes. El professor proposarà uns temes entre els que els alumnes podran elegir. Els alumnes buscaran la bibliografia i desenvoluparan un treball que presentaran oralment a la resta d'alumnes i al professor, obrint-se un debat al final. Les exposicions es duran a terme en el període lectiu.
- Es realitzarà una tutoria col·lectiva de 1.5 h. Es respondrà a les qüestions plantejades pels alumnes. A banda s'inclou una hora de tutoria a distància per a intercanviar informació amb els alumnes i respondre els dubtes puntuals que es presenten.
- En totes les activitats s'emprarà l'aula virtual de la Universitat de València per a l'intercanvi de documents i comunicació.

AVALUACIÓ

SE1 - Avaluació contínua de l'estudiant en les classes de teoria, laboratori i seminaris: assistència participativa, manipulació del material i equips, organització del treball, comprensió i ús del guió de pràctiques, realització de càlculs, treball en equip, etc.

SE2 - Avaluació de les activitats no presencials relacionades amb les classes de laboratori: memòries i/o informes de les pràctiques entregats.

SE3 - Exàmens escrits sobre les classes teòriques i/o pràctiques: basats en els resultats d'aprenentatge i en els objectius específics de cada assignatura.

SE4 - Assistència a tutories per a la realització del treball i/o assistència participativa a curs/s programat/s per al foment de les competències transversals.

SE5 - Elaboració d'una memòria sobre les activitats realitzades per al foment de les competències transversals

L'examen d'Efectes de la Contaminació es realitzarà al gener del curs vigent i constarà de CINQ parts*. El valor de cadascuna s'indica seguidament.

Contaminació sobre vegetals (15%)

Salut Pública (10%)

Ecosistemes aquàtics (25%). D'aquesta matèria només es faran els 2 exàmens oficials (1a i 2a convocatòria), no es realitzaran exàmens de recuperació per a aquells alumnes suspesos o no presentats en les convocatòries oficials.

Fisiologia animal (35%)

Sòls (15%)

*Per a poder fer una mitjana de les qualificacions de les diverses matèries s'haurà d'obtindre, almenys, un 4/10 en cadascuna d'elles. L'assignatura s'aprova amb un 5 sobre 10.

REFERÈNCIES

Bàsiques

- Efectos sobre animales

- Braunbeck, T., D. E. Hinton, et al. (1998). Fish ecotoxicology. Basel ; Boston, Birkhèauser Verlag.
- Heath, A. G. (1995). Water pollution and fish physiology. Boca Raton, Lewis Publishers.
- Klaassen, Curtis D. ; Watkins III, John B. Fundamentos de Toxicología (2005) Interamericana. McGraw-Hill , Madrid, ESPAÑA
- Mommsen and Moon. (2005). Environmental Toxicology, Volume 6 (Biochemistry and Molecular Biology of Fishes) Elsevier. Ámsterdam.
- Rand GM. (1995). Fundamentals of Aquatic Toxicology: Effects, environmental fate, and risk assessment. Taylor & Francis.
- Vos, J. G. (2003). Toxicology of marine mammals. London ; New York, Taylor & Francis.
- Walker, C. H. and R. M. Sibly (2006). Principles of ecotoxicology. Boca Raton, Fla.

- Efectos sobre la salud humana

- Air quality guidelines. Global update 2005. Particulate matter, ozone, nitrogen dioxide and sulfur dioxide (2005).WHO Publications
- Climate change and adaptation strategies for human health (2006).WHO publications.
- Extreme weather events and public health responses (2005).WHO publications.
- Wigle DT, Arbuckle TE, Walker M, Wade MG, Liu S, Krewski D. Environmental hazards: evidence for effects on child health. J Toxicol Environ Health B Crit Rev. 2007;10(1-2):3-39.
- F. Martínez Navarro, J.M. Antó, P.L. Castellanos. M. Gili, P. Marset, V. Navarro. Salud Pública. Ed. Mc GRAW Hill Interamericana
- G.Piedrola (2002). Medicina Preventiva y Salud Pública.Ed. Salvat-Barcelona.
<http://www.msc.es/ciudadanos/saludAmbLaboral/medioAmbiente/home.htm>
- Inicativa SCALE de la Unión Europea. <http://europa.eu/scadplus/leg/es/lvb/l28133.htm>
- J. Adams, J. Bartram, Y. Chartier (2007). Essential Environmental Health Standards for Health Care. Methods of assessing human health vulnerability and public health adaptation to climate change. Ministerio de Sanidad y Consumo. Salud y medio ambiente.

- Efectos sobre suelos

- Boluda, R. (1999). La contaminación del suelo. 196-231. En: Curso de conservación y degradación de suelos. Indicadores de la degradación: suelo, clima y vegetación. SANCHO, J., SORIANO, M. A., PÉREZ, R., ESTEFANO, A. (eds). Universidad Politécnica de Valencia. Valencia.
- Canarache, A., Vintila, I., Munteanu, I. (2006). Elseviers dictionary of soil science. Elsevier. Amsnterdam.

Essington, M.E. (2015). Soil and Water Chemistry: An Integrative Approach. CRC Press. Taylor & Francis Group. Boca Raton FL. 640 pp.

Mirsal, I.A. (2008). Soil Pollution. Origin, monitoring and remediation. Springer. Berlín. 312 pp.

Porta, J.; López-Acevedo, M. y Roquero, C., (2003). Edafología para la agricultura y el medio ambiente. Mundi-Prensa. Madrid.

Tan, K. H. (2000). Environmental Soil Science. Marcel Dekker. New York.

Porta, J.; Acevedo, M.; Poch, RM. 2019. Edafología. Uso y protección de los suelos. Ed. Mundi-Prensa. Madrid.

Duarte, AC, Cachada, A, Rocha-Santos TAP. 2017. Soil Pollution: From Monitoring to Remediation. Academic Press. 312 pp.

Raymond, W, Nyle B. 2016. The Nature and Properties of Soils. Pearson Education. 1104 pp.

- Efectos de la contaminación sobre las plantas y los ecosistemas vegetales.

Calatayud, V., Sanz, M.J., Calvo, E., Cerveró, J., Ansel, W., Klumpp, A. Ozone biomonitoring with Bel-W3 tobacco plants in the city of Valencia (Spain). Water, Air & Soil Pollution, 183: 283-291, 2007 (DOI 10.1007/s11270-007-9376-2)

Ferretti, M., Bussotti, F., Calatayud, V., Schaub, M., Kräuchi, N., Petriccione, B., Sanchez-Peña, G., Sanz, M.J., Ulrich, E. Ozone and forests in south-western Europe Introduction. Environmental Pollution 145: 617-619, 2007

Klumpp, A., Ansel, W., Klumpp, G., Calatayud, V., Garrec, J.P., He, S., Peñuelas, J., Ribas, A., Rø Poulsen, H., Rasmussen, S., Sanz, M.J. & Vergne, P. Ozone pollution and ozone biomonitoring in European cities. Part I. Ozone concentrations and cumulative exposure indices at urban and suburban sites. Atmospheric Environment 40: 7963-7974, 2006

Dharmendra K. Gupta, Francisco J. Corpas, José M. Palma (2013) Heavy Metal Stress in Plants. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-38469-1>

Tariq Aftab (2023) Emerging Contaminants and Plants. Interactions, Adaptations and Remediation Techno

Sumira Jan, Javid Ahmad Parray (2016) Approaches to Heavy Metal Tolerance in Plants. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-10-1693-6>

Ram Prasad (2021) Phytoremediation for Environmental Sustainability. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-16-5621-7>

- Efectos sobre los ecosistema acuáticos

-Orozco Barrenetxea, Carmen, 2002. Contaminación ambiental: una visión desde la química. Ed. Paraninfo.

-Orozco Barrenetxea, Carmen, 2003. Problemas resueltos de contaminación ambiental: cuestiones y problemas resueltos. Ed. Paraninfo.

-Kalf, J. 2002. Limnology. Prentice Hall. 592 pp.

-Maitland P.S. & N.C. Morgan 1997. Conservation and management of freshwater habitats: lakes, rivers and wetlands. Chapman & Hall-Kluwer. New York.

- Mason, C. 2001. Biology of Freshwater Pollution. Prentice Hall

- Margalef, R. 1981. Limnología. Omega. Barcelona.

Complementàries

- Efectos sobre animales

C. W. Willmer, G. Stone, and I. Johnston, Environmental Physiology of Animals, Blackwell Science, Oxford, UK, 2004.

- Efectos sobre salud humana

Plan Nacional de Salud Infantil y Medio Ambiente para Europa, CEHAPE (Conferencia Interministerial de Budapest, 2004).
http://www.ecodes.org/pages/areas/salud_medioambiente/documentos/budapest%20fungesma.doc
Planes de Salud y Medio Ambiente de la OMS para Europa (Conferencia Interministerial de Londres, 1999: NEHAP).

Taylor-Clark K, Koh H, Viswanath K. Perceptions of environmental health risks and communication barriers among low-SEP and racial/ethnic minority communities. J Health Care Poor Underserved. 2007;18(4 Suppl):165-83.

The precautionary principle: protecting public health, the environment and the future of our children (2004).WHO publications.

- Efectos sobre suelos

Kabata-Pendias, A. and Pendias, H. (1992). Trace elements in soils and plants. CRC Press. London.

McLean, J.E.; Bledsoe, B.E. (1992): Behaviour of metals in soils. USEPA Ground Water Issue, EPA/540/S-92/018.

Ortíz, I.; Sanz, J.; Dorado, M.; Villar, S. (2007). Técnicas de recuperación de suelos contaminados. Universidad de Alcalá Dirección General de Universidades e Investigación. Disponible en:

http://www.madrimasd.org/informacionidi/biblioteca/publicacion/doc/vt/vt6_tecnicas_recuperacion_suelos_contaminados.pdf

Direcciones útiles de internet

www.upc.edu/slt/suport_redaccio/vocabularis-tecnics/ciencia-sol.pdf

<http://www.unex.es/edafo/>

<http://soil.gsfc.nasa.gov/>

[http://en.wikipedia.org/wiki/Pedology_\(soil_study\)#Concepts](http://en.wikipedia.org/wiki/Pedology_(soil_study)#Concepts)

<http://toxics.usgs.gov/regional/emc/index.html>

<http://www.secs.com.es/publicaciones.php>

<http://edafologia.ugr.es/revista/edafolo.htm>

<http://www.fao.org/docrep/011/a0510s/a0510s00.htm>

- Efectos de la contaminación atmosférica sobre los ecosistemas vegetales.

Calvo, E. & Sanz M.J. (2000). Líquenes como bioindicadores de la calidad ambiental en el Parque Natural de la Font Roja. *Ecología* (14): 103-115

Calvo, E., Jimenez, A, Martin, C., & Sanz, M J (2002) a. Estudio de la interacción entre el ozono y el desarrollo de las virosis en el cultivo del tomate, en *La agricultura y la ganadería ecológicas en un marco de diversificación y desarrollo solidario*. Dapena, E .& Porcuna, J. L Eds. Gijón. Serida-SEAE (46): 1091-1098.

Calvo, E., Martin, C., Sanz, M. J., 2007. Ozone sensitivity differences in five tomato cultivars: Visible injury and effects on biomass and fruits. *Water, Air and Soil Pollution* 186(1-4): 167-181

-

-Efectos en los ecosistemas acuáticos

IPCC (Intergovernmental Panel on Climatic Change), 2007. *Climate Change 2007: The Physical Science Basis*. (<http://www.ipcc.ch/>)

Andreu, E. & A. Camacho. 2002. Recomendaciones para la toma de muestras de agua, sedimentos y biota en humedales Ramsar. Dirección General de Conservación de la Naturaleza, Ministerio de Medio Ambiente. Madrid

DOCE. 2000. Directiva 2000/60/CE del Parlamento Europeo y del Consejo, de 23 de octubre de 2000 por la que se establece un marco comunitario de actuación en el ámbito de la política de aguas. DOCE nº L 327: 1-73, de 22 de diciembre de 2000. Bruselas.